

^m İsveç'e de gittik geldik netekim

Nuray önoğlu
MTA İzmir Bölge Müdürlüğü

İsveç'e de gittik geldik, netekim.....Tabii, Türk Vatandaşı dediğiniz canlı fi.rü, öyle ha deyince uçağa binip gidemiyor istediğiyere. Vize diye bişey var ve bu vize denen şeyi Türk vatandaşlarımdan talep etmeyen ilke, yok denecek kadar az. Ve fakat, eğer devlet memuruysanız ve yeşil pasaport sahibi olabilmişseniz, yırtma şansınız, var. Ania y etmeyebiliyor.. Bazı ülkeler "yeşil meşil anlamını kardeşim, vize alacaksınız!" havasındalar, İngilizler by ara tümünden abartmış; Vize alabilmek için değil; yalnızca vize başvurusunda bulunabilmek için; son beş yıl içinde İngiltere'ye gitmiş olmak veya Avrupa Birliği üyesi ülkelerin herhangi birinden vize (schengen vizesi) almış olmak koşul) By koşulları sağlarsanız bile, vize alabileceğiniz garanti değil tabii.....

Neyse lafi uzatmayalım, İsveç yeşil pasaporttan vize istemiyormuş ve bizim, deyeşil pasaportumuz var, nokta. Bio uçağa, in uçaktan, bekle Münih havaalanında; bin. uçağa, in uçaktan, in Artanda havaalanı; aha İsveç'e geldik! Stokholm'e 30-40' km.. uzaklıkta bir yer Artanda, Bin taksiye, in taksiden; .gecenin birjarısı gel Mornîngton OteTe. Mornington bir güzel otel: Lobideki her bir duvar kütüphane. Yetmemiş; kocca bir silindirle kolonun etrafım da dairesel ıralarla çevreleyip kitaplarla doldurmuşlar. Vaaıla takdire şayan bişey. Bir de not var: "Kitaplarımızı ödünç almak isteyen konuklarımız lütfen resepsiyona başvursun"., Bravol Kitaplar İsveççe tabii ki.. Tek tük İngilizce kitap da var aralarında; belki başka diterden de, hepsine bakamayacağım şimdi yorgunum. Oooo, odalarda pek güzel.. Gösterişsiz, sade., ahşap ve her türlü ayrıntı incelikle düşünülmüş, aferin I Oldu sabah. Yahu hani buraları soğuk otur idi? Gayetlen ılık, güneşli bir gün, bir montla

sokaklarda dolaşılabilir bir hava. Dün İzmir'de de hava. bundan çok farkı değildi..... Yaaa, hep böyle değil demek? Bize kıyak yaptı İsveç havası.» eyvallah! StokhoJ.ni güzelle benziyor ve fakat gezmeye vakit yok, .Akşam da. Kiruna'ja gideceğiz., Pencerelerden ve haritadan görüldüğü kadarıyla ilginç bir şehir Stokhojm, öyle bol sulu, körfezli, halici i, adalı bir yem. Eee. biz İzmir* i bütün o beton ormanı görüntüsüne rağmen; su kenarı, solak allandır diye seviyor değil miyiz? Kiruna'ya gitmek üzere havaalanına gideceğiz... Telefon edilip bir taksi çağırıldı. Çıktık sokağa, taksi yok!., Hah, geldil Ama çağrılan taksi değilmiş bu, müşteri almak için durmuş. Şöför bizimi oralardan gibi tipine bakılırsa, "Nerelisiniz?" diye soruyorum» Minamış; komşu! İngiliz arkadaşımızjoınanca biliyor. Yunanca muhabbete başladılar. Bizim taksi ortada yok. Komşunun taksiye binip gitmeye karar veriyoruz bir süre sonra. Tam bavulları yüklemeye başlıyoruz ki, bizim! taksi geliyor. "Kusura bakma komşu" diyerek öbür taksiye biniyoruz. Komşu da sağolsun sorun etmiyor. Bu taksinin şoförü de Türk çıkmasın mı? İngiliz arkadaşına bunu söylüyorum ve hep beraber basıyoruz kahkahayı' tesadüfün böylesine... Ahmet çocukken gelmiş Stockholm'e Bolu"dan. Gayet hoş, nazik bir kişi., Türkçesi noksanca ama gayet güzel sohbet ediyoruz jol boyu yine de.

Yeniden uçağa biniyorum'gece vakti Kiruna'da olacağız:. Biz bu Kirana"yi., öğrenciliğimizden., Kirunavaara tipi derniryataklanndan biliriz esasen; sınav sorusu olarak, cevaplamışğimtz vardı Kismet işte, gidip görmek de varmış Kirunavaara tipi demiryataklannı... -

Kiram Kuzey Kutup Dairesi'nin 2,50 km., kuzeyinde (evetyanış-yazırımı değil, kuzeyinde) bir yer oluyor. Burada Saami'ler denilen (biz onları taponlar diye biliriz ama siyaseten doğruculuk gereği artık öyle denmiyor) göçebe bir halk yaşarmış yalnızca bundan 150 yıl öncesine kadar. Ama Lhasavaara ve Kirunavaara'da (Lhasa: Tavşan,, Kuruna: Bir tür kuş ve Vaara: tepe demek Tavşantepesi, Kuştepesi yani!) manyetit patakları bulunalı beri bir koca kent kurulmuş orda. Kiruna adında» Demir madenini bir İsveç devlet kuruluşu olan LKÄB (Lhasavaara Kirunavaara Aktie Boleg/ Tavşantepesi, Kuştepesi Limited Şirketi işletiyor Her yıl milyonlarca ton demir pelletl üretiyorlar ve dünyanın herlerine satıyorlar. İskandinavya'nın ekonomik gelişiminde önemli rol oynamış olduğu söyleniyor.

LKAB'nin misafirhanesine gidiyoruz. Bu da ne? Burası düpedüz bir müze. Bilumum mobilya ve halılar antika,, Dolaplarda Saami'lere ait envai çeşit etnografik alet edevat var. Şahane şeyler yapmışlar, ren. geyiği derisi, boynuzu ve kemiğinden; bıçaklar, boncuklar,, giysiler ve daha neler neler. Ait olduğum türün yaratıcılığına bir kez daha şapka çıkartıyorum; kısıtlı olanaklarla bile ne kadar yaratıcı bir tir benini türüm yarabl Canım türü mi Böyle şeyler yaratmakla kalsaymışız; tadından yenmez bir tir olacakmışız; kesin...

Sabah maden işletmesini geziyoruz. Önce ofisler! Zaten üretimin büyük kısmı ofislerden yapılıyor. Olsten maden nasıl mı üretilir? Şu şekil, oluyor Masalarda içer tane bilgisayar ekranı konuluyor ve her masanın başında birer kişi oturuluyor. Masanın üstüne de minik joistikimsi zimbirtılar monte ediliyor ve adam 1040 metre aşağıdaki makinalan uzaktan kumandayla çalıştırıyor; kazıyor, kırıyor, yüklüyor, boşaltıyor vs. övünerek; • "burası dünyanın en yüksek teknolojiyle işletilen madeni"* diyorlar, Yer altındaki makinalann içinde çalışan işçiler de varmış, aralarında iki de kadın olmak üzere, ama sayılan çok azmış..

Çok seter bir rehberimiz var; 35 yıl maden işçiliği yaptıktan sonra emekli olmuş ve birkaç yıldan beri şirketin konuklarına ve madeni gezmek isteyen meraklılara rehberlik ediyormuş.. Bu hesaba: göre en azından 55 yaşında

filan olmalı ama çok daha genç görünüyor. Bir ele sempatik, bir de güler y izi i, esprili,..... Yahu by kuzeyliler mutsuz, neşesiz, nemrut insanlar değiller miydi? E nedir bu rehberin neşesi..

Bir minibüse doluşup yerin altına doğru inmeye başlıyoruz. Evet minibüsle yerin 1040 metre altına inilebiliyor, valla billal Çinko yerin altında 450 km.. asfalt yol yapmış elin oğlu,.. Öyle döne döne iniyorsunuz arabayla ve yolda ciddi bir "trafik" var. Minibüsler, otomobiller filan inip çıkıyor. Bir kısmı turist. İsteyen turistlere, gezi düzenliyor işletme,. Bilmem kaç yüz metre derinde, bir kafeteryada,, mola verip kahve içiyor, kurabiye yiyoruz. Herhangi bir kaza halinde, yeraltında çalışanlar by raya toplanıp kurtarılmayı beklenmiş, çünkü burası havalandırması en. iyi olan yermiş aynı zamanda. 1040 metre derinde bir demiryolu, tren,, vagonlar Han var. Maden uzaktan kumandayla kazılıp bu trene yükleniyor, tren de taşıyıp getiriyor ve fabrikaya aktarılmak üzere boşaltıyor aktarma noktalarında. Her vagon boşaltıldığında otomatik olarak örnek almıyor, hazırlanıyor ve analiz ediliyor ve bir dahaki tren boşaltılmadan, gelen malzemenin kalitesi belirleniyor. Böylece fabrikaya yollanıp yollanmayacağına karar veriliyor. Her ay binlerce analiz yapılıyormuş.

Kiruna yalnız demir madeniyle değil; aynı zamanda yakınlarındaki lukkasjärvi'de bulunan Buz Oteli ile de meşhur. Her yıl Eylül ayında (hava koşullanna göre başlangıç tarihî değişebiliyormuş) inşasına başlanıyor ve Nisan ayında da, kimsenin bişey yapmasına gerek kalmadan -eriyerek!-yok oluyormuş buz otel.. Gelmişken görmemek olmaz, Gidelim, görelim.

Rehberimiz. İsveçli-Saami melezi bir güzel kız.. Sevimli, güler yüzlü. Bütün çalışanlar kar giysileri, kar botları ve içi tüylü uzun pelerinler giyiyor. Buz otel yalnızca kardan ve buzdan yapılmış. • Buzlar, otelin hemen yakınındaki Körneälv Nehri'nden sağlanıyor. Nehirden elde edilen buz» kristal berraklığında, inanılmaz saydam bir buz. Dünyanın her yerine ihraç ediyorlarmış buradan sağlanan buz. Bir soğuk hava deposu var ve gelecek y ilki otelin inşasında kullanılmak üzere bir miktar buz şimdiden depoluyorlar' oraya.. -

Otel birana koridor, bu koridora açılan yan koridorlar ve by yan koridorların iki yanındaki odalardan oluşuyor. Ana koridorun sonunda bir sahne» sahnede kar ve bozdan yapılmış çalgılar var. Sahnenin sağ karşısında, buzdan bir bar; ortada buzdan masalar ve sandalyeler, buzdan bardaklar ve buzdan her şey var; avizeler dahil. İnanılır gibi değil. Ve hepsi çok güzel!

Onlarca, oda var ve odalar iki tür: Odalar ye sütler. Odalar kardan ve buzdan duvarları, buzdan yatakları olan» basit dikdörtgen odalar. Kapı görevi yapan boşluklarda aslı ren geyiği postları var kapı niyetine. Yatakların üstünde de Ren Geyiği postları serili Sütler 7-3 tane. Daha genişler odalara göre ve kapıları var; ahşap ve ren geyiği postundan yapıma. Ama sütlerin tüm özelliği bu değil: Her birini dünyanın dört bir yanından gelmiş sanatçılar tasarlamış. Akıllara ziyan tasarımlar. Yataklarda,, içlerinde bulunan buzdan heykeller ve duvarlarında bulunan figürler de birer sanat eseri yani. Afrikalı bir sanatçı bir "iyi şans odası ve yatağı" tasarlamış.. Yatağa uzanıp dilekte bulunamıyorsunuz. Ben hepimize akıl fikir diliyorum.

Buzdan bir kilise var. Dünyanın her yerinden insanlar gelip birada evleniyorlarmış. Günde ortalama bir nikah oluyormuş. Bugüne kadarki rekor günde beş nikah.

Buzdan bir tiyatro var; bu yıl ilk kez inşa edilmiş ve Saami dilinde Machbeth't oynamışlar. Lobide buzdan bir Macbeth heykeli var,, elinden tutup Macbeth In bir hatıra fotoğrafı çektiyorum. Güzelimi heykel eriyip gidecekyakında, sureti kalsın hatıra diyerekien.

Ren geyiği postu serili yatakların üzerine uzuyor,, sandalyelere oturuyoruz ve hayret gerçekten üşütüyor. Ren geyiği postu acayip bir yalıtkan.. Tevekkeli Saamileryaşayablmış buralarda! Ama otelde kalamıyoruz, o kadarına paramız yetmez, Uyku tulumlarının içinde,, üstünde ren geyiği postları da olsa,, buzdan bir yatakta yatmak pek cazip de değil bana sorarsanız. Misafirhaneye dönüyoruz.

Buz otelinin "mucidi" Yngve Bergoyist, Kirana yakınlarındaki Jukkasjärvi'yi bir kış turizmi meikezi

haline getirmeye kalkıştığında; muhtelif yerleriyle gülenler olmuş kendisine. "Kuzey Kutup dairesinin 250 km., kuzeyine: kar, buz ve Ren Geyikleri'nden başka bişeyin olmadıdığı bu yere, kim niye gelsin ki* demişler.. Ama yılmamış Yngve Bergoyist ve oraya: bir miktar turist -bu tür "abuk" işlere meraklı Amerikalılar her zaman bulunuyormuş, öyle diyor otel broşürü- getirmeyi de başarmış; kayaktı, buz kırıp balık tutmaktı, ren geyiğiyle gezmekti türünden "etkinliklerde" bulunmak için.. Otel değil ama bir de "iglo" yapmış, millet nasıl yaşadığın Saamiilerin, görsün diye. Günün birinde, otelde yer bulamayan, ama ilia ki orda geceleme isteyen birileri uyku tulumlarına bürünüp uyuyunca igloda; otel fikri de yürürlüğe girmiş. On yılı aşkındır, her sonbahar inşa edip, iler ilkbahar erimeye bırakıyorlar; buz oteli ve anlaşılan o ki,, paraya, para demiyorlar,

Ana fikirler:

1 . "Bir fikiriniz varsa, kimin ne dediğine aldırmayın» kendinize inanın. Yngve Bergoyist öyle yapmış, fena da olmamış görüldüğü gibi.

2 . 1800 lerin sonundan beri işletilmekte olan; Kirunavaara demir yatağının oluşumu ve kökeni hakkında henüz bir karara varılablmış değil, teori muhtelif, "Bir.... konusunu daha çözümlenemediler, aralarında görüş birliği yok (boşluğa Kuzey Anadolu Fayı da yazabilirsiniz, Menderes Masii de, ya da keyfinizin istediği başka bir şeyi farketmez)" diye ülkemin yer bilimcilerine laf edenlere duyurulur.

3 . Kutup civarları Nisan ayında hiç de sandığımız kadar soğuk olmuyor.

4 . İsveç'te somon balıkları kesinlikle daha lezzetli.. Bize somon diye başka bişey kakılıyorlar galiba.. Ren geyiği eti de nefis. Buradaki başlıca besin maddeleri bunlar (mıskiden. Şimdi iler şey bulunuyor tabii ki).

5 . İsveç'e gidecekseniz,, üç günlüğüne gitmeyin, doğru düzgün göremeden İsveç'i geri geliyorsunuz.